

Vroege particuliere en openbare rosaria in Nederland

tekst en afbeeldingen: Tjitske Brolsma

In Rozenbulletin 147 van april jl. schreef Tjitske Brolsma een artikel over de geschiedenis van het rosarium in Europa. In dit nummer beschrijft ze enkele vroege rozentuinen in Nederland. De voorganger van onze huidige rozenvereniging, Nos Jungunt Rosae, blijkt een belangrijke rol te hebben gespeeld bij de oprichting van de openbare rosaria. Tien van de dertien op initiatief van deze vereniging gestichte rozentuinen bestaan nog steeds.

De eerste Nederlandse rosaria

In mijn vorige artikel heb ik beschreven hoe de ontwikkeling van het rosarium hand in hand ging met die van de gemengde tuinstijl. Deze stijl deed in Nederland later zijn intrede dan in de ons omringende landen en daardoor kwam de aanleg van rozentuinen hier pas in de tweede helft van de negentiende eeuw tot stand. Rosaria verschenen het eerst bij kastelen en op buitenplaatsen, daarna in tuinen van landhuizen en villa's en tenslotte in openbare parken en plantsoenen. De eerste architecten van particuliere rozentuinen in Nederland waren uit het buitenland afkomstig, zoals de Duitser C.E.A. Petzold (1815-1891) en de Fransman Edouard F. André (1840-1911). Nederlandse tuinontwerpers uit de bloeitijd van het rosarium zijn onder meer Hugo A.C. Poortman (1858-1953) en Leonard A. Springer (1855-1940).

De Paauw (ca. 1854)

In zijn boek *Wandelingen door Nederland* uit 1880 schrijft ds. J. Craandijk dat de bekwame tuinarchitect C.E.A. Petzold het terrein rondom het Huis de Paauw te Wassenaar heeft aangelegd: "De beukenlaan (...) leidt naar de Perkela of den Prinsessetuin, een vierkante ruimte in het hoge hout, een afgesloten bloementuin, van een terras met een begroeide laube omringd." En verderop: "Onder de fraaije, zij het dan ook meer kunstmatige, gedeelten van het park behoren het Victoriavak met tal van stamrozen, (.....) en het Rozenvak, met het marmeren beeld in het midden en het witte koepeltje er nevens." De Paauw is een vorstelijke tuin, want de bewoner was prins Frederik der Nederlanden (1797-1881), tweede zoon van koning Willem I. In 1853 gaf hij de Duitse architect H.H.A. Wentzel opdracht het huis te moderniseren in de destijds modieuze op Pompeji geïnspireerde, neoclassicistische stijl. Voor de reorganisatie van het park haalde prins Frederik in 1854 de eveneens uit Duitsland afkomstige

landschapsarchitect Petzold naar Nederland. In samenwerking met Wentzel ontwierp deze een rechthoekige, enigszins verdiept liggende neopompejaanse bloementuin met pergola's, twee paviljoens en zitbanken. Waarschijnlijk doelde ds. Craandijk met zijn 'Perkela of Prinsessetuin' op deze neo-pompejaanse tuin. Uit deze tijd dateren vermoedelijk ook de rozenvakken. Het was de eerste keer dat in een Nederlands landschapspark rechtlijnige sierbloementuinen werden aangelegd.

Nadat tijdens de Tweede Wereldoorlog een gedeelte van het park werd verwoest, heeft rond 1950 de landschapsarchitect Hein Otto (1916-1994) de tuin rond De Paauw opnieuw aangelegd, maar in een gewijzigde vorm. Het rosarium bevindt zich nu in de Prinsessetuin, op de plaats van de vroegere pompejaanse bloementuin (afb. 1).

afb. 1. Prinsessetuin op het landgoed De Paauw te Wassenaar, 2008.

Het ligt verlaagd met aan een uiteinde van de lengteas een koepeltje, waarin een klassiek marmeren, gevleugeld vrouwenbeeld prijkt, dat getooid is met een rozenkrans. Aannemelijk is, dat dit het oude Victoriabeeld is of een kopie ervan. De tuin is omsloten door hoog opgaande rhododendrons, die tevens een afscherming vormen met de Rijkstraatweg tussen Leiden en Den Haag. Het rosarium ligt er smaakvol beplant en goed verzorgd bij. Het is te zien als een hommage aan prins

afb. 2. Rosarium op het landgoed Weldam, 2008.

Frederik, die volgens G. Kleis in *Rozenteelt in Nederland* (2007) een rosomaan, een fervent rozenliefhebber, was wiens tuinbaas R. Eggink destijds uit naam van de prins al meedong naar prijzen in de sectie rozen van de grote nationale tuinbouwtentoonstellingen.

Weldam (1887)

Het rosarium bij kasteel Weldam in Goor geldt in de tuinliteratuur als het oudste Nederlandse rosarium binnen de gemengde tuinstijl. De Franse tuinarchitect Edouard André maakte in 1886 een ontwerp in de *style composite ou mixte* ofwel de gemengde stijl, dat door Hugo A.C. Poortman werd uitgevoerd. Het ontwerp van André is nog altijd zichtbaar in de formele tuinen van kasteel Weldam. Het rosarium ligt aan de achterzijde van het kasteel, symmetrisch ten opzichte van de doolhof. Het is niet groot, ongeveer 20 x 35 meter, maar daardoor zeer intiem. Het heeft veel elementen van een klassiek rosarium zoals: geschoren thuja-hagen rondom, rozenbogen die toegang tot de tuin verschaffen, een rondgaand wandelpad, rozenperken in het gazon, centraal een zonnewijzer en aan de korte zijde een bank die uitzicht biedt over het rosarium en op het daarachter liggende kasteel (afb. 2). Het telt slechts tien rozenperken, maar de beplanting ervan is goed doordacht. Vier grote perken zijn elk met één variëteit in één kleur beplant. In de zes kleinere perken staan de rozenrassen door elkaar, waardoor een bonte kleurenpracht ontstaat in harmonie met de omringende perken.

Tuinarchitect Poortman vestigde zijn naam met Weldam. De opdrachtgever, graaf Van Aldenburg Bentinck, was zeer tevreden met het werk van Poortman en vroeg hem zijn rentmeester te worden met behoud van de vrijheid om als zelfstandig tuinarchitect te werken. Poortman nam dit voorstel aan en woonde tot 1915 in het rentmeestershuis op Weldam. Het gevolg van deze aanstelling was, dat het grootste deel van Poortmans particuliere opdrachtgevers tot de adel

behoorde en hij zich vooral met de tuinaanleg of reorganisatie van grote landgoederen bezig hield. Zo richtte hij rozentuinen in op Amerongen (1889), Middachten (1901), Twickel (1907), Huis Doorn (ca. 1910), en Warmelo (1927), die alle nog aanwezig zijn.

Nos Jungunt Rosae

Op 10 november 1891 besloten enkele rozenliefhebbers de Vereniging ter bevordering der Rozenteelt op te richten, die als devies kreeg *Nos Jungunt Rosae* (NJR) oftewel 'Ons verenigen de rozen'. In de bij Koninklijk Besluit van 22 oktober 1910 vastgestelde statuten is de doelstelling als volgt omschreven: "Het doel der vereniging is het bevorderen der rozenteelt, zowel door vakmensen als door liefhebbers."

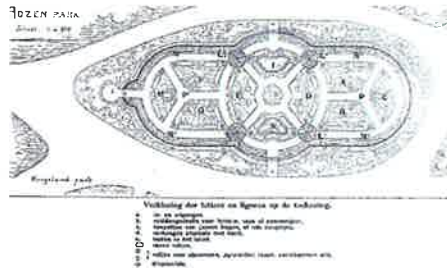
Vergelijkbare organisaties van rozenliefhebbers waren inmiddels gesticht in Engeland (1876), België, Duitsland (1883) en Frankrijk (1886). Vanaf de stichting gaf de vereniging het maandblad *Rosarium* uit. Ook organiseerde NJR jaarlijkse rozendagen, rozentoonstellingen en rozenkeuringen en stelde zij zich ten doel openbare rosaria aan te leggen. Deze kwamen op de volgende locaties:

- 1913: Wilhelminapark, Utrecht
 - 1913: Vredespaleis, Den Haag
 - 1914: Neptunuspark, Amersfoort
 - 1915: Park Sonsbeek, Arnhem
 - 1929: Meppel, naar ontwerp van Leonard Springer
 - 1929: Rosariumwijk, Venlo
 - 1931: Plaswijckpark, Rotterdam
 - 1931: Prins Bernhardplantsoen, Hengelo
 - 1936: Vondelpark, Amsterdam
 - 1936: Rosariumlaan, Driebergen
 - 1937: Paleis Soestdijk, ter gelegenheid van het prinselijk huwelijk
 - 1937: Proeftuin, tevens openbaar rosarium te Naarden
 - 1941: Zuiderpark, Den Haag
- Van de dertien projecten van NJR is een tiental overgebleven. Verdwenen zijn Sonsbeek, Soestdijk en Naarden, terwijl van Amersfoort maar een schim over is. Het grondplan van het rosarium in het Vondelpark is dusdanig gewijzigd, dat het de naam rosarium nauwelijks meer verdient. In 1941 hield het tijdschrift *Rosarium* op te verschijnen. Het einde van de vereniging is niet precies na te gaan door het ontbreken van archiefmateriaal. Hierna worden enkele kenmerkende rosaria van NJR beschreven.

Utrecht (1913)

Het rosarium te Utrecht ligt in of beter gezegd juist buiten het Wilhelminapark. Het initiatief voor een rozentuin kwam van *Nos Jungunt Rosae*, dat in 1910 een brief zond aan

het college van Burgemeester en Wethouders van Utrecht, waarin de volgende zinsnede stond: "Onze Vereniging nu heeft gemeend het voorbeeld van hare zusterverenigingen in het buitenland te moeten volgen, nu de rozencultuur de laatste jaren ook in ons Nederland in zoo sterke mate is vooruit gegaan." De vereniging vroeg de gemeente een terrein van circa één hectare in bruikleen te geven voor tien jaar. NJR zou een plan opstellen, de rozen leveren, het planten en het onderhoud ervan verzorgen. De gemeente stemde toe en in maart 1912 begon de aanleg van het park naar ontwerp van de plantage-meester J.J. Denier van der Gon.

afb. 3. Plattegrond rosarium Utrecht, 1913.

afb. 4. R. 'Jonkheer J. L. Mock', Leenders 1909; foto: Els de Krijger

In het tijdschrift *Rosarium* van januari 1913 stond de plattegrond van het Utrechtse rosarium afgebeeld (afb. 3) en was een lijst van de te planten rozen opgenomen. Hierover valt te lezen: "De hoofddeelen van 't park zijn wat de struikrozen aangaat, ieder zoveel doenlijk in dezelfde tint gehouden; de stamrozen daartegen zijn in verschillende kleuren gekozen, teneinde ene gewenschte afwisseling van kleur te verkrijgen. Het geheele cirkelvormige middengedeelte (...) is beplant met licht- tot donkerroode struikrozen. (...) De buitenrand is beplant met voornamelijk rose variëteiten, met tusschenplanting van hoogstammen in verschillende kleuren." Een dergelijk overwogen kleurenschema ontbreekt helaas bij veel huidige rosaria. Verder is vermeld, dat tegenover de ingang drie perken waren beplant met rozen met de namen van bestuursleden van NJR. Het middelste vak met de nieuwe

donkerrode roos R. 'Mevrouw Dora van Tets' (M. Leenders 1912) genoemd naar de echtgenote van de secretaris, rechts daarvan vond men een perk met R. 'Jonkheer J.L. Mock' (M. Leenders 1910), de voorzitter van de vereniging (afb. 4) en links een perk R. 'Veluwezoom', welke roos gewonnen werd door de ondervoorzitter M.J. Baron van Pallandt, eigenaar van het landgoed Rosendaal gelegen op de stuwwal van de Veluwe. De officiële opening van dit eerste openbare rosarium in Nederland vond plaats op 7 juni 1913.

Op 12 juni 2003 vond de heropening plaats, na een ingrijpende opknapping. De oude plattegrond is vrijwel gehandhaafd. Helaas heeft de gemeente gemeend de rond het rosarium staande rhododendronhaag te moeten verwijderen. Het argument voor deze ingreep was dat de groenblijvende omzoming het zicht vanaf de weg op de rozentuin zou belemmeren. Het omgekeerde is helaas het geval: vanuit het rosarium heeft men op hinderlijke wijze zicht op het passerende verkeer en de vele verkeersborden (afb. 5). Niettemin is het rosarium een historisch verantwoord juweeltje temidden van de vroeg twintigste-eeuwse bebouwing.

Vredespaleis (1913)

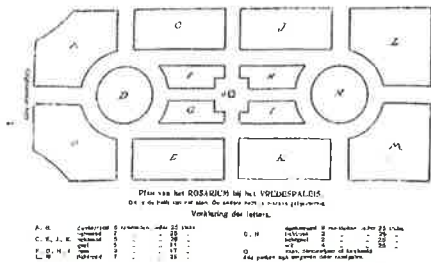
In een poging de vrede in Europa te bewaren, werd begin twintigste eeuw het Vredespaleis in Den Haag gebouwd. Opdrachtgever was de Carnegie Stichting, vernoemd naar de Amerikaanse staalmagnaat Carnegie. Voor de inrichting van de tuin schreef men een prijsvraag uit, waarvoor uitgenodigd werden de Nederlandse tuinarchitect L.A. Springer, de Belg H. de Wilde

afb. 5. Rosarium Utrecht, 2007.

en de Engelsman T.M. Mawson. Het ontwerp van de laatste genoot de voorkeur. De aanleg van de tuin stond onder leiding van P. Westbroek, directeur der Gemeenteplantsoenen van Den Haag.

In 1911 bood *Nos Jungunt Rosae* de Carnegie Stichting een voorstel voor een rosarium in de tuin van het

afb. 6. Plattegrond van de rechter helft van het rosarium bij het Vredespaleis, 1913.

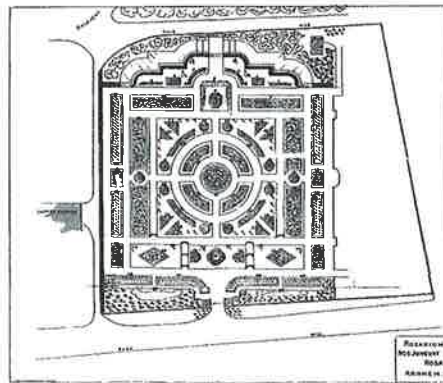
afb. 7. Rosarium Vredespaleis, 2008.

Vredespaleis aan. Hoewel oorspronkelijk geen bloementuin was gepland, werd het aanbod dankbaar aanvaard en schetste Mawson een ontwerp (afb. 6). De NJR zou de rozen leveren, die de tuinarchitect wenste. De vereniging tekende hierbij aan: "Alleen zouden wij er onzerzijds prijs op stellen, indien volstaan kon worden met soorten op Nederlandschen bodem gekweekt, opdat het geschenk een volmaakt Nederlandsch karakter drage." Het grondplan toonde een rosarium met een gespiegelde, geometrische vormgeving, aan de noordzijde van het paleis en hiervan gescheiden door een breed terras. Trappen gaven toegang tot de tuin. Op de achtergrond lag een langgerekt waterbassin, waardoor de Haagse beek stroomt. In het beplantingsschema kwamen aan de uiteinden donkerrode rozen, naar het midden toe werden de kleuren lichter. De middelste vakken waren met roze rozen gevuld. Tussen de door buxushaagjes omzoomde perken kwam een bakstenen bestrating van dezelfde steensoort, waarin het paleis werd opgetrokken. Er waren 5696 struiken nodig in vijftig verschillende rozenrassen. De uitvoering van het plan, de grondbewerking en aanplant, lagen in handen van de Naardense kweker en bestuurslid van de vereniging G.A. van Rossem. Een klein incident deed zich hierbij voor: "Niettegenstaande toezicht werd gehouden, zoowel bij dag als bij nacht, heeft toch een langvingerige rozenliefhebber kans gezien zich een partijtje struiken toe te eigenen."

Op 21 juni 1913 vond de officiële opening plaats. De voorzitter van de

Carnegie Stichting, jhr. mr. A.P.C. van Karnebeek, sprak zijn dank uit. Hij had zojuist vernomen dat in het rosarium rozenrassen stonden, die in Nederland waren gewonnen. Een feit dat hem tot dan toe geheel onbekend was. NJR was geslaagd in haar streven! Het rosarium is anno 2009 in ongewijzigde vorm aanwezig (afb. 7). De hoveniers van het Vredespaleis streven bewust naar instandhouding van het originele ontwerp, hoewel de beplanting niet meer het oorspronkelijke kleurenschema volgt. Twee vakken zijn nu gevuld met de theehybride R. 'Andrew Carnegie', een roos die speciaal voor het Vredespaleis is gekweekt en heel toepasselijk is de theehybride R. 'Peace' aangeplant. In het voorjaar bloeit in de ronde bedden de blauwe *scilla sibirica*. In de winter moet de vormgeving voor zichzelf spreken. Het rosarium van het Vredespaleis, dat om veiligheidsredenen niet langer openbaar toegankelijk is, maakt een waarlijk majestueuze indruk.

afb. 8. Ontwerp voor het rosarium in Sonsbeek, 1913.

Sonsbeek (1915)

De grote wens van *Nos Jungunt Rosae* was een eigen verenigingsrosarium. Toentertijd beschikte alleen de *Verein Deutscher Rosenfreunde* over een eigen rosarium te Sangerhausen. De Engelse *National Rose Society* noch de Franse *Société des Roses* konden op een eigen rozentuin bogen. De wens van NJR was dus zeker ambitieus te noemen. Per 1 november 1913 kreeg de vereniging van de gemeente Arnhem een terrein in het park Sonsbeek ter beschikking. Er moest alleen nog f. 6.000,- op tafel komen om de inrichtingskosten te dekken. Vanwege het nationale en wetenschappelijke belang van het rosarium richtte NJR een subsidieverzoek aan het rijk, dat zowaar werd gehonoreerd. Daarnaast schreef het bestuur een lening uit. Rente en aflossing konden uit de gewone middelen worden bekostigd. Het onderhoud van de tuin dacht het bestuur te dekken met de entreegelden.

Een commissie uit NJR onder voorzit-

terschap van de Arnhemse rozenkweker W. Lourens met daaraan toegevoegd W.F.C. Schaap, directeur Gemeentewerken Arnhem en G.A. Kuijk, opzichter van de Gemeenteplantsoenen, ontwierp een grondplan (afb. 8). De Franse rozendeskundige en erelid van NJR, Jules Gravereaux, stelde enkele van zijn historische rozen beschikbaar.

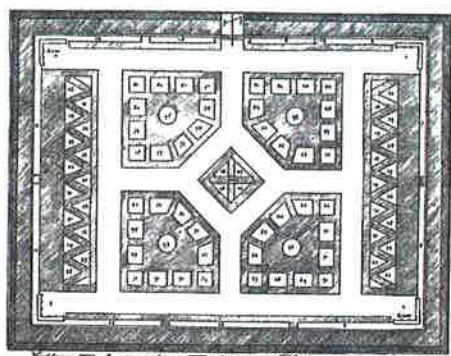
Het terrein lag op de zuidelijke helling van een heuvel en werd aan drie zijden omgeven door bos. Aan de zuidzijde was de ingang met aan weerszijden een rietgedekt gebouwtje. Aan de hoger gelegen noordzijde bevond zich een terrasopbouw met pergola's ter afsluiting. In totaal werden zo'n 6000 rozen geplant: botanische, historische en moderne rozen. Onder de 400 verschillende rozenrassen kregen ook nieuwe Nederlandse aanwinsten een plaats.

Het park werd op 27 juni 1915 geopend. Helaas vielen de bezoekersaantallen tegen en dat ondanks het mooie weer van die zomer. Volgens de redacteur van *Rosarium* lag het er aan, dat het park vanaf de openbare wandelpaden van park Sonsbeek te zien was en "slechts een ernstige liefhebber zijn kwartje offert." Ook het slechte economische getij ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog speelde een rol. Een fors tekort was het resultaat. Een jaar later besloot het bestuur enerzijds het entreegeld te verlagen, anderzijds het rosarium door rietmatten aan het zicht te onttrekken. Maar ook deze maatregelen mochten niet baten. In 1918 kwam het bestuur tot de conclusie dat het exploitatietekort niet langer te dragen was en hief het rosarium in Sonsbeek op. NJR zou tot het jaar 1928 gebukt gaan onder de aflossing van de destijds aangegane leningen.

Venlo (1929)

Na het debacle van Sonsbeek duurde het geruime tijd voor *Nos Jungunt Rosae* een nieuw rosarium aandurfde. Ten noordoosten van de binnenstad van Venlo lag tot 1913 het exercitieterrein van de in de Minderbroederskazerne gelegerde Huzaren. Toen zij vertrokken, kwam de grond beschikbaar voor woningbouw. Het moest een wijk worden met voorname bebouwing, waarin ruimte voor groen was gereserveerd. Ten oosten van de tot vijfver omgevormde, voormalige paardendrenkplaats was een openbaar gebouw gedacht. Dit is er niet gekomen en in plaats daarvan is het rosarium aangelegd, dat de wijk zijn naam zou geven. Als initiatiefnemers voor dit rosarium 'op bescheiden voet' staan te boek burgemeester B.M. Berger en jhr. J.L. Mock, voormalig ritmeester der

Huzaren en voorzitter van NJR. In een briefwisseling tussen beide heren uit 1927 schreef jhr. Mock hierover: "Het stichten van publieke rosaria in onze steden heb ik persoonlijk, als voorzitter der Nederlandsche Rozen Vereniging, altijd beschouwd, niet alleen als een uitmuntend middel om deze mooiste aller bloemen te propageren, maar ook om door de liefde voor de natuur bij ons volk op te wekken, bij te dragen tot meerdere beschaving." De vereniging en de gemeente sloten in 1928 een overeenkomst, waarbij de gemeente zich verplichtte het circa 40 x 50 m grote terrein geschikt te maken en NJR de toezegging deed het rosarium gedurende tien jaar te beplanten. De vereniging deed wederom een beroep op de rozenkwekers onder haar leden, vooral die uit de regio, om de benodigde rozenplanten beschikbaar te stellen. Een twaalfstal onder hen reageerde en uiteindelijk konden er 1852 rozen uitgeplant worden in 98 vakken naar een beplantingsplan van de hand van M. Leenders, rozenkweker te Tegelen (afb. 9). Op 8 juli 1929 werd het rosarium feestelijk geopend.

afb. 9. Plattegrond van het rosarium te Venlo, 1927.

Begin jaren tachtig van de vorige eeuw was het rosarium van Venlo ernstig in verval. De gemeente overwoog het te vervangen door een goedkoper te onderhouden grasveld, een lot dat vele rosaria was beschoren. Na felle protesten van de omwonenden besloot de gemeente echter tot herstel, mits er een stichting zou komen om het onderhoud over te nemen en een

afb. 10. Rosarium te Venlo, 2007.

garantiebedrag van f. 25.000,- zou worden ingebracht. Dit lukte en in 1992 volgde de heropening. Sedertdien verricht een knipploeg van bewoners het onderhoud tot ieders tevredenheid: het rosarium van Venlo ligt er uitstekend verzorgd bij. De oorspronkelijke plattegrond is nagenoeg gehandhaafd, zij het dat er minder plantvakken zijn en minder verschillende variëteiten (afb. 10). Het parkje past goed in de woonwijk met zijn bakstenen gevelwanden. De nieuwbouw achter de vijver is bewust laag gehouden om niet te detoneren en het zicht op de Minderbroederskerk vrij te laten.

afb. 11. Rosarium Driebergen, kort na de oplevering.

Driebergen (1936)

In juli 1934 besloot het bestuur van *Nos Jungunt Rosae* ondanks het door de crisistijd sterk teruggelopen ledental, een openbaar rosarium te stichten in Driebergen-Rijsenburg, het dorp waar de toenmalige voorzitter van NJR, jhr. P.P. de Beaufort, burgemeester was. Het rosarium kwam tot stand met de zeer loyale medewerking van het gemeentebestuur. Het plan van aanleg werd belangeloos gemaakt door de kweker F.J. Abbing te Zeist, tevens ondervoorzitter van NJR. De aanleg van het rosarium geschiedde als werklozenproject, evenals de aanleg van het rosarium in het Vondelpark in hetzelfde jaar, tegen een dagelijkse vergoeding van f. 2,50. Er werden 3275 rozen aangeplant in een tweehonderdtal rassen, welwillend - hoewel met enige aandrang van het bestuur van NJR - geschonken door 25 kwekers. De bordjes bij de perken vermeldden zowel de namen van de rozen, als die van de betrokken firma's.

Het grondplan was min of meer ellipsvormig, circa 95 m x 30 m groot. De 94 rozenvakken lagen symmetrisch over het parkje verdeeld, met een cirkelvormig vak in het midden en twee ter weerszijden. Rond het rosarium was een aantal pergola's en een hekwerk aangebracht, waarlangs klimrozen zich omhoog slingerden. Aan de buitenzijde van het hek werden rhododendrons en azalea's geplant. De

bomen en huizen langs de laan zorgden voor een passend decor (afb. 11). Op 30 juli 1936 opende jhr. De Beaufort het rosarium. Hij benadrukte: "... hoe dit rosarium bewees, dat ook op hoogen zandgrond met rozencultuur veel te bereiken is, hoe in een rosarium veel te leeren valt en de liefhebber er vertrouwd kan raken met de verschillende soorten en variëteiten." Hij vermeldde echter niet, dat de grond onder de rozenperken eerst 80 cm was afgegraven en opgevuld met graszoden en compost. Met de wens "dat het rosarium velen tot vreugd mag strekken en moge bijdragen tot groei en bloei van de gemeente Driebergen-Rijsenburg" verklaarde jhr. De Beaufort het rosarium voor geopend. In 1987 is het rosarium gerenoveerd en opnieuw beplant. Van de oorspronkelijke indeling is weinig over, een 44-tal rechthoekige rozenvakken zijn binnen een gazon uitgestoken, waarin evenzoveel verschillende rozen staan. De botanische rozen aan de uiteinden van de ellipsvorm zijn wel gehandhaafd, evenals de klimrozen tegen de pergola's en omheining. De gemeentelijke plantsoendienst onderhoudt het rosarium met veel zorg en dat - om het in de woorden van de burgervader te zeggen - strekt de omwonenden nog steeds tot vreugd! (afb. 12)

afb. 12. Rosarium te Driebergen vanuit hetzelfde standpunt in 2008.

Bronnen o.a.:

- G. Kleis (2007). *Rozenteelt in Nederland*. C.S. Oldenburger-Ebbers, A.M. Backer en E. Blok (1995-2000). *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur*.
- B. Zijlstra (1990). *Nederlandse Tuinarchitectuur 1850-1940*. Vereniging tot Bevordering der Rozenteelt 'Nos Jungunt Rosae': *Rosarium*, jaargang 1892-1941.